

Джеймс Баучер

Репортажи от България

София
2018

СЪДЪРЖАНИЕ

I.

УБИЙСТВОТО НА СТАМБОЛОВ И
РЕПРЕСИИТЕ СРЕЩУ МОХАМЕДАНИТЕ 8

II.

ИЛИНДЕНСКО-ПРЕОБРАЖЕНСКОТО
ВЪСТАНИЕ И ГОДИНИТЕ СЛЕД НЕГО 33

III.

ХУРИЕТЪТ В МАКЕДОНИЯ И
НЕЗАВИСИМОСТТА НА БЪЛГАРИЯ 97

IV.

БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ 115

V.

БЪЛГАРИЯ И ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА 167

VI.

„ТАЙМС“ В ПАМЕТ НА ДЖЕЙМС БАУЧЕР 184

ПРЕДГОВОР

„Нашият Баучер умре.“ Такава е реакцията на българската общественост при новината за смъртта на забележителния журналист Джеймс Дейвид Баучер. Както пише лондонският „Таймс“ за самоотвержения кореспондент: „той вероятно бе най-верният и непоколебим приятел, когото някога е имал българският народ“.

В продължение на почти 25 години от малката си всекидневна в хотел „България“ ирландският журналист от страниците на „Таймс“ съобщава на света най-интересните и важни новини, свързани с България. Независимо дали става дума за взривен влак, репресии и жестокости срещу невинно население, четнически акции, въстания, сключване на тайни договори, лъскави тържества, на които се решава бъдещето на Балканите, или коварни конспирации, Джеймс Баучер винаги намира информацията, която търси, и я предлага на читателите си точно, искрено и професионално.

И не просто я предава, той я изживява. Дългият престой в България променя ирландеца, чийто народ, също като българския, се бори за своето право на свободно и независимо съществуване. Той обиква българите и те го обикват. Кой ли не се сеца за удивителната картина на Иван Мърквичка, на която Баучер играе ръченица, облечен като български селянин?

Животът му в столицата е скромен, но същевременно колоритен: той пренеска по „Цариградско шосе“, яхнал своето пони Сандански, пътува често из различни краища на България и Македония, за да разговаря с хората, да разбере техните чувства, да открие истината. Така се превръща в много повече от поредния чуждестранен кореспондент, той става част от живия организъм на българското общество.

В началото пътят на Баучер в България не е лек. През 1895 г. влиза в конфликт с правителството заради материалите, в които остро критикува политиката на България спрямо мюсюлманите и ролята на кабинета за убийството на Стефан Стамболов. Баучер не винаги застава на страната на България и може би това е една от причините българите да го обикнат толкова много – заради неговата обективност и чувството му за справедливост. Нещо, от което обществото се нуждае в бурното време след Освобождението, когато въпросът за националното обединение е на дневен ред, не минава и ден, без да се чуе за поредните зверства в Македония и Тракия на фона на празните обещания за реформи на Великите сили. Джеймс Баучер улавя всичко това. Той разкрива надеждите на един народ, тежките задачи, пред които се изправят неговите водачи, възрожденците и паденията на неговата държава.

И дори когато е принуден да напусне страната, след като България се включва в Първата световна война през 1915 г., той не я забравя и далеч от нея не спира да защитава нейните справедливи искания.

Той намира края на земния си път именно в София, в малката всекидневна в хотел „България“, дошъл за кратък престой, който се превръща във вечен. Оставяйки ни безценните късчета история, публикувани на страниците на вестник „Таймс“, които ви предстои да ви потопят в едни от най-бурните години на българското минало.

Народът изпраща своя Баучер на последното му пътуване в подстъпите на Рилския манастир. Това е едно от любимите места на този чудноват човек и именно там му е отредено да се слее завинаги с така обичаната от него българска земя.

Мартин Чорбаджийски

I. УБИЙСТВОТО НА СТАМБОЛОВ И РЕПРЕСИИТЕ СРЕЩУ МОХАМЕДАНИТЕ

17 юли 1895 г.

ПОСЛЕДНИ СВЕДЕНИЯ ОПИТЪТ ЗА УБИЙСТВО НА Г-Н СТАМБОЛОВ

София, 16 юли

Убийствата на г-н Белчев и г-р Вълкович намериха продължение в смъртоносното нападение срещу г-н Стамболов миналата нощ. Този изтъкнат патриот, на когото България дължи своето съществуване като свободен народ, сега лежи в почти безпомощно състояние и смъртта му се очаква всеки момент.

Вчера следобед проведох дълъг разговор с г-н Стамболов, който, изглежда, бе в по-добро здраве и настроение, отколкото преди това. След като положи всички усилия, за да склони правителството да му издаде разрешение да напусне страната в търсене на лек за болестта, от която страда, той възприе метод на лечение, препоръчан от приятел лекар, който се беше оказа успешен, тъй като симптомите на диабет почти бяха изчезнали.

Малко след интервюто, проведено в неговия дом, г-н Стамболов се отправил към „Юнион клуб“, който се намира на същата улица, за да се присъедини към свои приятели в игра на карти, единственото развлечение, на което бе в състояние да се наслади през последните 14 месеца. Той напусна клуба малко след осем вечерта

в компанията на бившия си колега г-н Петков и след като извика фиакър (малка четириколесна карета - б. ред.), се отправил към дома си. Навън все още беше светло и по улицата имаше доста хора, включително неколцина жандарми.

Файтонът е изминал едва гузуна крачки, когато г-н Стамболов забелязва, че към него се затичват трима мъже, въоръжени с ятагани, ножове и пистолети. Той изскача от фиакъра и същевременно вади револвер от джоба, но преди да успее да възстанови баланса си, е поразен по главата от ятаган, който прорязва шапката му, нанасяйки ужасяваща рана. Нападателите го заобикалят, нанасят поредица от удари с ножове по главата му и почти съсичат двете му ръце, които вдига, за да се предпази. Тогава захвърлят оръжията си и бягат, оставяйки г-н Стамболов във видимо безжизнено състояние.

Междувременно г-н Петков изскача от каляската, но, падайки на земята, получава нараняване на китката. Преди да се изправи на крака, е уцелен по челото с нож, хвърлен от един от нападателите, който го ранява, макар и не сериозно. При приближаването на мъжете водачът на файтона веднага обръща конете и тръгва в противоположна посока. Предполага се, че е съучастник. Посочва се, че един от нападателите е последвал файтона и е скочил вътре.

Личният телохранител на г-н Стамболов, мъж на име Гунчо, който се е намирал отпред, до водача, изважда револвера си и скачайки долу, започва да преследва един от нападателите, като отправя няколко изстрела. Той обаче е пресрещнат от полицейски инспектор, който го поразява с мечта си. Беглецът се измъква. На действието на инспектора се гледа с дълбоко подозрение, тъй като е личен враг на г-н Стамболов.

Прислужникът на г-н Стамболов, който е бил на улицата, вика друг фиакър, в който поставя своя господар и го кара у дома. Посочва се, че някои от жандармите в квартала не са оказали каквото и да е съдействие. Г-жа Стамболова показва впечатляваща сила на духа и самообладание, като веднага вика медицинска помощ. Раните по главата на г-н Стамболов, наброяващи близо 20, са особено сериозни, като черепът е повреден на няколко места. Както съобщих снощи, бе сметнато за необходимо да се ампутират и двете ръце. Операцията, на която присъствах, се извърши в 10 ч вечерта. На пациента не бяха дадени болкоуспокояващи поради голямата му слабост. Г-н Стамболов, който бе в пълно съзнание, понесе операцията с голяма смелост и разговаряше с хората около него. Неговото състояние късно снощи бе особено критично и силите му, изглежда, го напускаха. Тази сутрин обаче станаме свидетели на благоприятна промяна и следният бюлетин бе издаден:

По-късно.

Предприетите до този момент действия по преследването и залавянето на нападателите на г-н Стамболов все още не са се увенчали с успех. Голям брой хора бяха арестувани снощи, но освободени скоро след това. Изглежда странно, но мнозина от тях са приятели на г-н Стамболов, сред тях са и някои служители от редакцията на неговия вестник – „Свобода“. Г-н Петков също бе арестуван и задържан за няколко часа. Телохраниелят на г-н Стамболов Гунчо, въпреки раните, причинени от полицейския инспектор, бе отведен в затвора, но след намесата на един от дипломатическите агенти бе изпратен в болница, където се погрижиха за раните му. Изглежда, властите са сметнали за

необходимо да го държат далеч от контакти с приятелите на г-н Стамболов.

Съобщението, че един от извършителите на престъплението е заловен, не е потвърдено. При завръщането си у дома г-н Стамболов каза, че е разпознал двамата от нападателите – Хальо и Тюфекчиев. Посочва се, че първият, ранен от телохранителя на г-н Стамболов, е изчезнал. Вторият е бил арестуван, но, изглежда, е освободен този следобед, тъй като разполага с алиби. Тюфекчиев, за когото се твърди, че е един от убийците на г-н Белчев и съучастник в убийството на г-н Вълкович, е от македонски произход и е известен като смъртен враг на г-н Стамболов.

Издаден бюлетин тази вечер посочва, че има леко подобрение в състоянието на г-н Стамболов. Сърдечната дейност е стимулирана чрез инжекции и пациентът е все още в съзнание. Въпреки това, шансовете му за оцеляване остават ниски и дори да оживее, никога няма да може да възстанови предишното си състояние.

Каквото и да стане, тежка отговорност лежи върху онези, които му отказаха разрешение да напусне страната и които, задържайки го като затворник, пренебрегнаха необходимите мерки за неговата безопасност.